

МАСОНСТВОТО И МОРСКАТА ИДЕЯ В БЪЛГАРИЯ

Още от своето зараждане в България Движението на Свободните зидари си поставя за цел и в определена степен работи за усъвършенстването на всички сфери на обществения живот. Като част от българското общество, чрез дела и личен пример, масоните се стремят да постигнат не само личното съвършенство, но и да създадат най-добри условия за развитието и просперитета на своята родина. Този им стремеж естествено ги поставя в първите редици на националния интелектуален елит. Усвоили принципите на царското изкуство и имайки за дълг да прилагат тези знания в своята повседневна дейност, Свободните зидари традиционно са радатели на най-авангардните идеи, свързани с различите аспекти на развитието на страната. В тази връзка, интерес представлява приносът на масонството за зараждането и утвърждаването на морската идея в България. Ето защо настоящият градеж си поставя за цел да изследва ролята на българските морски офицери-масони за популяризирането на морската идея и най-вече техния принос за създаването на Българския народен морски сговор (БНМС), една от най-популярните родолюбиви организации, поставяща си за цел приобщаването на българския народ към идеята за силна и модерна морска държава.

Развитието на морската индустрия и военния флот на съвременната българска държава започва в последните десетилетия на IX век и естествено съпада с първите стъпки на Движението на Свободните зидари в нашата страна. Макар да липсват категорични свидетелства, може да се предположи, че сред първите посветени братя от черноморските и крайдунавските градове е имало хора, свързани с корабоплаването. Това е лесно обяснимо, поради факта, че те са могли да посещават чужди държави (особено страните от Средиземноморския басейн, където масонството има многовековни корени) и да се докоснат до нови и напредничави идеи. Това естествено е благоприятствало тяхното приобщаване към Братството.

Изграждането на военния флот на река Дунав и Черно море, прохождането на речното и морското корабоплаване, както и поставянето на началото на морската индустрия е едно от най-сериозните предизвикателства за младата българска държава и се свързва пряко със зараждането на морската идея в страната. С изпълнението на тази амбициозна задача се ангажира част от индустриалния елит и преди всичко българските морски офицери, които възприемат развитието на морското образование и наука, на българското корабоплаване и морската индустрия като своя свещена мисия. В исторически план тази тяхна мисия се утвърждава в условия, когато корабоплаването у нас е в зачатъчен стадий и чувствително изостава от европейските показатели по обем, материална база, кадрови потенциал и научно-техническа осигуреност. Завършили в по-голямата си част Морското училище, българските морски офицери, освен в морския и в речния флот на страната, особено в периода между двете световни войни, са водещи фигури в държавната администрация, както и в много отрасли на националното стопанство, като: авиацията, пощите, железниците, мините и други технически промишлени предприятия. Като правило те са възприемани като отлично подготвени и ерудирани инженери и специалисти и се ползват с подобаващо признание сред българската общественост. Сред достоинства на морското образование през тези години е системната възпитателна дейност сред обучаемите, подготовката им за работа в условията на подчертано колективистичен труд, формирането у тях на устойчивост пред трудности и лишения. Още от първите дни на обучението целенасочено се работи за формиране на характера на възпитаниците, както и на морската им физическа закалка. Така бъдещите морски офицери се изграждат не само като отлични професионалисти, но и като личности с висок морал. Всеотдайната и обществено полезната служба на морските офицери във военния и в гражданския флот са доказателство, че подготвяни в условията на суров, но богат духовен живот в Морското

училище, посветен на мечтата за силна и просперираща България, те са възприели високи идеали и твърдо ги реализират в своята дейност, независимо от попрището, на което работят.

Всичко това обяснява защо приобщаването на част от българските морски офицери към идеите и принципите на Братството на свободните зидари през двадесетте години на миналия век е естествен и закономерен процес и защо те стоят в основата на създаването на ложа “Черноморски приятели”, Ориент Варна.

Направените изследвания на наличните архиви показват, че първият посветен масон от Варна е Яков (Янко) Найденов, виден общественик и стопански деятел.¹ Той е приет в ложа “Светлина”, Ориент София, непосредствено след нейното създаване. Третият Велик събор от 25 септември 1921г. го определя като довереник за Варна. Наред с него в Движението са приети и няколко действащи и запасни флотски офицери, основно завършили академии в чужбина. През 1921г. това ядро, заедно с представители на търговско-промишления елит във Варна, създава дейно масонско огнище, което по настояване на Съюзния съвет се оглавява от Яков Найденов.

След учредяването на ложи в Пловдив и Русе, Съюзният съвет начело с Петър Мидилиев насочва своето внимание към Варна. В резултат на провежданата просветна дейност, най-вече от страна на отговорника на огнището, броят на масоните в града нараства. След като са изпълнени необходимите изисквания огнището да разполага със седем майстори, посветени в софийските ложи, се решава да се открие редовна, т.е. съвършена масонска работилница. Съюзният съвет определя настанители в състав: Петър Мидилиев, Велик майстор на В. Ложа на България, полковник Стефан Годоров, съюжен съветник, д-р Христо Иванов, Димитър Ив. Ведър и Ст. Кутинчев. Тържественото занятие се провежда на 18.VI.1922г. в тържествената зала на хотел “Мусала”, като е запазен учредителният протокол на занятието, който е уникален документ за историята на масонството в гр. Варна. Особен интерес за това изследване представлява фактът, че наред с първомайстора - Яков Найденов, за сановници в ложата са избрани следните морски офицери: I надзирател - Иван Михайлов, II надзирател - Димитър Филчев, експерт - Никола Годоров, секретар - Васил Игнатов. Ложата получава патентен № 6 и се наименува “Черноморски приятели”.

През първите години от създаването си ложа “Черноморски приятели” работи активно и към ноември 1924г. наброява 20 братя. През 1926г. за Първомайстор е избран Димитър Филчев, а за I надзирател - Сава Иванов.

Заповедта на военния министър ген. Никола Бакърджиев, която забранява на военни чинове да членуват във Великата ложа на България, повлиява за свиване на дейността на “Черноморски приятели”, защото Първомайсторът Димитър Филчев, част от сановниците и други членове на ложата, сред които Сава Иванов, Иван Михайлов, Васил Игнатов и др. са приспани. От 1930 г. функциите на Първомайстор поема Николай Годоров, който вече е приключил своята офицерска кариера. Въпреки неговите усилия, дейността на ложата става все по-ограничена, намалява броят на членовете, засилва се апатията.

Направената ретроспекция показва, че ролята на морските офицери за зараждането и утвърждаването на Движението на свободните зидари в Ориент Варна е безспорна. Изследователят д-р Митко Иванов потвърждава, че “... в ложа “Черноморски приятели” активна роля играят висши флотски командири...”²

Днес можем да посочим, че сред най-дейните членове и основатели на ложата са:

Иван Михайлов (1887-1962г.). Завършва гимназията при Военното училище, Морския кадетски корпус в Санкт Петербург (Русия) и Военноморското авиационно училище в Нордернай (Германия).³ Премайна през почти всички степени на командир-

¹ Иванов, М. Масонските ложи в България. Кюстендил, Изд. “МКИ”, 2002, стр. 224- 233.

² Пак там.

³ ВММ, ф. “Капитан I ранг Иван Михайлов”, вх. № 25 - 2001, л. 1-14.

ската йерархия във флота: младши офицер в Минната част (1909г.), адютант (1910г.), младши офицер в Портовата рота (1911 г.), вахтен офицер на миноносеца “Летящи” (1911-1912г.), вахтен началник на миноносеца “Шумни” (1912-1913г.), като офицер на крайцера “Надежда” ръководи последователно рулевата и минната школа (1913г.), портови капитан и началник на Семафорната служба на черноморския бряг (1914г.), началник на Специалните школи в учебната част (1915г.), командир на кораба “Варна” в Дунавската флотилия (1916г.), началник на Българската водохвърчилна станция (1917-1918г.), началник на Машинното (морско) училище (1919г.). За участието си в бойни разузнавателни полети в Северно море е награден с Германски железен кръст. За изпълнението на рискована мисия - полет до Одеса, където водосамолетът му е обстрелван и свален, а самият той - спасен след повече от петчасов престой в зимното море (18 март 1918г.), е отличен с Орден за храброст - IV степен, II клас. В периода юли-декември 1920г. е началник-щаб на флота, след което е уволнен. Неговите доказани качества на военен моряк и педагог са причина само четири месеца по-късно да бъде назначен за директор на "цивилното" Морско механо-техническо училище, а през 1924г. да приеме командването на Дунавската полицейска част. През 1931г. капитан I ранг Михайлов отново оглавява българската военна авиация. Така повече от 10 години този ерудиран офицер е една от най-влиятелните личности както във флота, така и в БНМС. Освен I надзирател на ложа “Черноморски приятели” е бил и Първомайстор на ложа “Дунавска звезда”.

Димитър Филчев, роден на 11.XII.1885 г. във Велико Търново. През 1931г. с чин “капитан I ранг” е командир на военноморския флот. Бил е II надзирател и Първомайстор на ложа “Черноморски приятели”. Под неговото ръководство ложата достига своите най-големи успехи.

Никола Тодоров, роден на 11.II.1886г. в Шумен. Произведен в Първи офицерски чин на 2.VIII.1905г., служи във флота, заема длъжности командир на миноносец, началник на учебната част на флота, командир на Дунавската флотилия, достига до чин “капитан II ранг”. Уволнен е от военна служба през 1921г. В ложа “Черноморски приятели” е бил избран за експерт, а от 1930 г. изпълнява задълженията на Първомайстор. Избран е за Съюзен съветник от Великия събор 26-27.IX.1925 г., след което е преизбран многократно.

Сава Иванов, роден на 3.XI.1891г. във В. Търново, починал в София на 1.IV.1958 г. Следва в Морския кадетски корпус в Санкт Петербург (Русия). Заемал е различни длъжности във флота, бил е командир на Военноморския флот от 1935г. и достига до чин “контраадмирал”. Уволнен е от военна служба през 1939г. Ръководител на БНМС и редактор на неговото списание “Морски сговор” (1924-1933г.). В ложа “Черноморски приятели” е избран за I надзирател.

Освен това в Движението активно работи капитан II ранг **Васил Игнатов**, който е избран за секретар още при основаването на ложа “Черноморски приятели” през 1922г. Сред дейните масони от този период трябва да бъде посочен и достойният патриот и радетел за просперитета на морска България капитан I ранг **Георги Славянов**, дългогодишен офицер от флота, назначаван за началник на Морското машинно училище и избран за главен секретар на БНМС. Оценявайки приноса на варненските масони през този период, не можем да подминем и **Боян Абаджиев**, завършил Морското училище с випуск 1907г., виден варненски индустриалец, собственик на фабриката “Български трикоълор”, дългогодишен председател на Варненската търговска камара и почетен председател на настоятелството на Морското училище.

Тези изводи се потвърждават и от оценката на д-р Митко Иванов “...най-големи заслуги за укрепване на масонството във Варна освен Яков Найденов имат заместилият го през 1926г. Димитър Филчев и неговият приемник на поста Първомайстор през 1930г. Никола Тодоров. До тях се нареждат имената на капитан I ранг Иван Михайлов

и контраадмирал Сава Иванов.....”⁴ Той счита, че ложа “Черноморски приятели” има две главни постижения: на първо място, това е запознаването на тесен кръг избраници, в това число и част от висшите флотски началници, с масонските идеи и на второ - създаването на Българския народен морски сговор, който обхваща много членове и развива активна родолюбива дейност.

За целта на настоящия градеж е необходимо да оценим конкретните исторически условия, в които се заражда идеята за създаването на Българския народен морски сговор (БНМС).

БНМС е създаден в особен момент от националната ни история. След националната катастрофа, подпечатана с унизителния Ньойския договор (1919г.), “...униинието е всеобщо, мъртвилото е безплодно, порабощението на духовете е безизходно и всички погледи очакват спасение...” - пише през 1921г. в есето си “Българският народ днес” Гео Милев. Къде в тази обстановка е българската интелигенция? “...Не се е още оформила и няма история... Нейният ден още не е настанал...” - констатира в “Златорог” през 1924г. Боян Пенев.

Репресивните за България клаузи на Ньойския договор и взаимната зависимост между различните субекти и фактори в общественно-политическия живот на тогавашното царство обуславят развитието на качествено нови тенденции за консолидация на големи слоеве от населението около българската национална идея - неугасващата след войната мечта за обединение на земите, населени с българи. България си остава единствената държава на Балканите, която граничи по суша само със земи, населени с българи. При тези условия и обстоятелства, като специфична форма на българската идея се заражда и развива един особен социален феномен. Неговите създатели и радатели го наричат “българска морска идея” и на негова основа успяват да обединят хиляди симпатизанти под лозунга “Към морето и Дунава - за напредък!”⁵

Естествено, начело на този процес застават представителите на малобройния флотски офицерски корпус, които след влизането в сила на Ньойския договор са лишени както от пагони, така и от основните бойни средства на флота и които интуитивно се ориентират към неоформилата все още своя образ българска интелигенция. Благодарение на тяхната всеотдайна и родолюбива дейност БНМС се превръща в един от водещите фактори за развитието на българската морска идея.

БНМС се заражда като сдружение от представители на всички социални слоеве, посветило се на тази идея. Той бързо получава подкрепата на официалните институции, защото програмата и уставът на новото формирование носят национално-патриотичен заряд и имат надпартиен характер. Създаден от морски офицери, подкрепени от представители на научната и творческата интелигенция, БНМС става всепризнат фактор по въпросите на развитието на морското и речното стопанство, на морската и речната отбрана. Неговите стратегии застават на правилната позиция, че само с голи лозунги няма да се премахнат ограниченията на Ньойския договор. Затова ръководителите на БНМС, в повечето случаи - морски офицери от запаса, като първа и основна задача си поставят изграждане на стабилно търговско морско и речно корабоплаване, корабостроене, кораборемонт и система за подготовка на необходимите за тези отрасли кадри. Лидерите на организацията са наясно, че само след създаването на такава база ще дойде на дневен ред решаването на въпроса за морската и речната отбрана на страната. Затова не жаят сили за пропагандирането на своите идеи в цялата страна.

Организацията Български народен морски сговор се създава на 1 юли 1920г. На събранието във Варна (31 декември 1922г. - 2 януари 1923г.), предшествашо учредителния събор, основните ръководни постове в бъдещата национална организация

⁴ Иванов, М. Масонските ложи в България. Кюстендил, Изд. “МКИ”, 2002, стр. 224- 233.

⁵ Панайотов, А. Българската морска идея 1919 -1939 година. Варна, Изд. “Морски свят”, 2003, стр. 57 - 78.

са заети от флотски офицери, като част от тях вече са запасали и масонските престилки. За председател на Централния комитет на БНМС е избран капитан-лейтенант Иван Михайлов, като директор на Морското машинно училище, а за председател на проверителния съвет на БНМС - Димитър Филчев, като началник на Морските учебни заведения, и двамата сановници в ложа “Черноморски приятели”.

Интерес представляват идейните основи на организацията, обявени от председателя на Централния комитет (по-късно Главно управително тяло) Иван Михайлов на учредителния събор, състоял се от 16 до 19 май 1923г. във Варна: “...офицерите от флота, проникнати от съзнанието за грамадното значение на морето в живота на народите, като неизчерпаем източник на богатство, като евтино и добро средство за съобщение с почти всички точки на света, като стратегическа граница, която изисква по-особени грижи за нейната отбрана, и виждайки от друга страна, че нашият народ не познава, а още по-малко използва тия качества на морето, че у българина все още съществува някакъв почти природен страх от морето, който в миналото е носил много неуспехи и който като червени нишки прозира в цялата наша история, страх, благодарение на който българските брегове никога не са били чисто български, а всякога са владени или населявани и винаги използвани от чужди нам народности - решиха да основат Български Народен Морски Сговор, който да има задача популяризирането на морските знания между народа, подпомагането му той да почне едно по-осезателно и по-широко използване на морските богатства и най-последно да работи за постепенното и окончателно побългаряване на нашите брегове.....”

Макар това да е официалната изява пред обществото на идейните основи на организация, братята Свободни зидари вече са имали възможността да се запознаят с тях от изнесения на 26.XII.1921г. от Иван Михайлов градеж за “Българския народен морски сговор” по време на занятие на ложа “Светлина”.⁶

Верен на масонските принципи в програмните си статии “Нуждата от Български народен морски сговор” и “Понятието “Български народен морски сговор””, Иван Михайлов не прави и намек за принадлежност, съпричастност или каквато и да е била друга връзка с която и да е било политическа организация в България. Това се потвърждава и от факта, че БНМС заема неутрална позиция по време на септемврийските събития през 1923 г.

Ложа “Черноморски приятели” нараства своето влияние в БНМС през 1924г., когато за заместник председател на Главното управително тяло (ГУТ) е избран Първомайсторът на ложа Яков Найденов. По това време като главен двигател на организацията се утвърждава секретарят на ГУТ (по-късно главен секретар) морският офицер-масон Георги Славянов, тогавашен началник на Морското машинно училище. Варненските масони подпомагат БНМС и при издаването на неговото списание “Морски сговор”, което излиза във Варна от 1924 до 1940г. Организацията, поставила си за цел “...пробуждане у нашия народ любов към морето” постепенно се разраства. Тя създава клонове във всички по-големи градове и развива огромна дейност.

За тясната връзка между ложа “Черноморски приятели” и морските среди по това време говори и парадоксалният за непросветените изследователи факт, че до 1941г. (т.е. в продължение на 35 години) царската корона, увенчана с петолъчка, съжителства върху флага на наш военен кораб, учебната яхта на Морското училище “Стрела” и това не дразни никого.⁷

Дейността на братята масони в рамките на БНМС е насочена към създаване на позитивно обществено мнение и търсенето на неговата подкрепа за флота и морската индустрия на страната. В условията на постоянен международен контрол от страна на Съюзническия ликвидационен орган, на строги бюджетни ограничения и на тежка стопанска криза остатъците от официално ликвидирания флот се съхраняват под

⁶ Иванов, М. Масонските ложи в България. Кюстендил, Изд. “МКИ”, 2002, стр. 224- 233.

⁷ Панайотов, А. Корона с петолъчка мирно съжителства върху флага на наш военен кораб в продължение на 35 години. - Армия и общество, 1997, № 2, стр. 20.

прикритието на полицейски формирования с граничарско-митнически контролни функции по морската и речната граница на страната. Запазват се част от командните кадри, усъвършенства се системата за тяхната подготовка и преподготовка, развива се морската военнотеоретична мисъл. Постига се най-важното: запазват се и се пренасят през десетилетията българските военноморски традиции, създадени до и по време на Балканската и на Първата световна война.⁸ Това става една от причините през 30-те години на XX век, България вече да разполага със свой, макар и скромнен морски и речен търговски флот, който се развива и като единствен мобилизационен резерв за нуждите на отбраната. Подготвените кадри за военния и търговския флот до голяма степен са взаимозаменяеми, а приетите след дълги обществени дебати нормативни актове поставят перспективите за развитие на морското и речното стопанство върху законова основа. Прави впечатление, че независимо от историческите превратности и честата смяна на управляващите през тези двадесет години, БНМС остава авторитетна и уважавана организация, чиято дума по разискваните публично въпроси в нейната област не губи своята тежест. Фактът, че Българското търговско параходно дружество през 30-те години се изправя на крака и започва да работи на печалба, като съчетава взаимодействието между частния капитал и държавата, до голяма степен се дължи и на постоянната обществена подкрепа от БНМС, на дейността на флотските офицери, на осъзнаването от българските производители и търговци на необходимостта от неговото укрепване и постоянен растеж.

В заключение трябва да се подчертае, че за утвърждаването на Движението на Свободните зидари в Ориент Варна през двадесетте години на миналия век безспорен принос имат група офицери от флота. Верни на масонските принципи, наред с основаването на ложа “Черноморски приятели”, те поставят началото и безкористно работят за осъществяването на един благороден и родолюбив градеж - утвърждаването на морската идея в България, чрез създаването на Българския народен морски сговор. Ефектът от патриотичната дейност на тази организация е многостранен. В резултат на дейността на БНМС, българският флот започва постепенно да се възстановява; поставят се основите на морската индустрия; много млади хора се увличат към професиите, свързани с морското и речното стопанство; частният капитал се стимулира да инвестира в тези области, а благородните цели на организацията консолидират маси от хора от иначе противостоящи в обществено-политическия живот социални групи.

⁸ Панайотов, А. Българската морска идея 1919 -1939 година. Варна, Изд. “Морски свят”, 2003, стр. 57-78.